

О. Б. Петренко*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВІДНОСИН ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

З утворенням нових держав на теренах СРСР почали активно впроваджуватися нові форми комерційної діяльності серед яких виникла ціла низка ринкових механізмів нерозривно пов'язаних з правами на об'єкти промислової власності. А тому природно, що встановлення та забезпечення захисту прав на такі об'єкти є неодмінною вимогою сучасних реалій життя. Відповідно інтерес до механізму захисту прав на об'єкти промислової власності і надто засобів індивідуалізації товарів, робіт і послуг є досить високий. Підсилюється цей інтерес ще й тим, що з огляду на проголошений Україною курс євроінтеграції наша держава повинна виконати ряд вимог для вступу у Світову організацію торгівлі, ЄС тощо. Однією з таких вимог є приведення законодавства про інтелектуальну власність та її захист відповідно до міжнародних актів та актів ЄС.

Дана стаття присвячена з'ясуванню правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності та їх структури, а також моменту виникнення права на захист. Потрібно відмітити, що не зважаючи на відсутність комплексних праць присвячених питанням захисту прав на об'єкти промислової власності деякі аспекти даної проблематики висвітлювались окремими авторами. Серед останніх потрібно назвати Й. О. Покровського, Б. С. Антомонова, Е. П. Гаврилова, В. П. Грибанова, В. А. Дозорцева, Т. Іларіонову, О. П. Сергєєва, Ю. М. Капіцу, О. А. Підпригору, О. О. Підпригору, Р. Б. Шишку та інших.

Розпочинаючи безпосередній аналіз предмета дослідження, перш за все, слід здійснити загальний огляд правовідносин щодо захисту прав на об'єкти промислової власності. Вказані правовідносини виникають у випадку порушення прав особи на будь-який об'єкт промислової власності. Про чому слід мати на увазі, що порушення прав може здійснюватись як шляхом оспорення чи заперечення дійсності самих правовстановлюючих документів на права використання об'єктів промислової власності (патентів) чи загалом авторства (співавторства), так і шляхом порушення договірних зобов'язань у сфері використання об'єктів промислової власності про що більш детально буде йтись далі у роботі. Зазначена особливість витікає із самої суті суб'єктивного права інтелектуальної власності, яке за своєю природою має абсолютний характер. Так, особистому праву власності на патент кореспондує конкретний обов'язок усіх і кожного не втручатися у сферу правоволодіння власника патенту. Порушення обов'язку створює для власника можливість реалізації права на захист стосовно будь-якого порушника прав патентовласника. Ст. 28 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" передбачено, що патент надає його власнику виняткове право на його використання, тобто на виготовлення продукту чи на застосування способу, а також інше введення в господарський обіг, у тому числі: ввезення, пропонування до продажу і застосування, зберігання продукту. *Будь-які посягання на ці права вважаються порушеннями прав власника патенту.* На підставі ст. 34 зазначеного Закону власник патенту може вимагати припинення не тільки дій, що порушують його права, але й дій, які створюють загрозу порушення цих прав, про що вже зазначалось вище у роботі, а також вимагати відшкодування заподіяної шкоди, включаючи неoderжаний прибуток, а також відшкодування моральної шкоди. Тому, розглядаючи порушення майнових прав суб'єктів прав на об'єкти промислової власності, потрібно мати на увазі, що захищатися можуть права абсолютні

за своєю природою (наприклад, права особи як патентоволодільця) і права, які витікають із правовідносин у сфері промислової власності, які, однак, мають відносний характер та пов'язані із договірними відносинами щодо використання об'єктів промислової власності. Зазначена специфіка визначальним чином впливає на застосування способів захисту. Адже, як відомо, у цивільному праві не кожний спосіб захисту абсолютних прав може застосовуватися до захисту прав, пов'язаних із відносними зобов'язальними. Тому при розгляді окремих способів захисту прав промислової власності потрібно обов'язково враховувати вказану іманентну властивість об'єктів промислової власності та й інтелектуальної власності в цілому.

У цьому контексті потрібно відмітити, що стосовно правової природи і сутності суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності в цілому та промислової власності зокрема у науці цивільного права досі немає єдиної думки. Деякі фахівці вважають суб'єктивне право на об'єкт інтелектуальної власності у своїй сукупності єдиним і не подільним¹. На думку інших, автору належить ряд конкретних суб'єктивних прав, право використовувати об'єкт на власний розсуд для своїх потреб, а також право розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності в інтересах інших осіб чи передавати права на об'єкти у користування інших осіб². Стосовно цього зазначимо, що ми не поділяємо останньої думки, а вслід за нею і думки деяких вітчизняних науковців³, оскільки суб'єктивне цивільне право, яку б воно природу не мало (майнову чи немайнову, речеву чи зобов'язальну) є цілісним утворенням. "Суб'єктивне право або є, або його немає"⁴. Інша справа здійснення суб'єктивного цивільного права. Тут право на об'єкт промислової власності (чи будь-який інший об'єкт інтелектуальної власності) може мати різні прояви. Свою реалізацію такі права можуть віднаходити як в абсолютних правовідносинах, так і у відносних, однак це аж ніяк не свідчить про їх бінарну природу.

Продовжуючи з'ясовувати момент виникнення права на захист прав на об'єкт промислової власності, відмітимо, що підставою застосування цивільно-правового захисту може бути не тільки порушення майнових прав суб'єктів цивільних правовідносин у сфері промислової власності, але й їх особистих немайнових прав, до яких відповідно до ст. 423 ЦК України належать:

- 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (право на присвоєння об'єкту промислової власності імені його автора, право на титулізацію та сакралізацію об'єкта, право на репутацію автора тощо⁵).

Таким чином, підставою виникнення правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності слід вважати порушення майнових (абсолютних і відносних) та особистих немайнових прав суб'єктів регулятивних правовідносин у сфері промислової власності.

З'ясування особливостей правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності було б неповним без дослідження їх структури. Як відомо, традиційні погляди на дане питання

¹ Див.: Гаврилов Э. П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденция развития. — М.: Наука, 1984. — С. 133; Никитина М. И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. — Казань, 1982. — С. 62.

² Дементьев В. Н. О праве авторства и соавторства на изобретение // Вопросы изобретательства. — 1986. — № 3. — С. 15-19.

³ Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 17.

⁴ Мурзина Н. Ю. К вопросу о понятии субъективного права собственности // Цивилистические записки. Везувозовский сборник научных трудов. — М., 2001. — С. 335-346.

⁵ Більш детально щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності див.: Стефанчук Р. О. Система особистих немайнових прав у сфері авторства // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2005. — № 3. — С. 60-65.

зводяться до виокремлення у складі правовідносин трьох елементів: суб'єкта, об'єкта і змісту (прав і обов'язків суб'єктів) правовідносин.

Суб'єктами правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності є, з одного боку, особи, які наділені певними правами щодо твору і які на підставі норм права уповноважені вимагати захисту порушених суб'єктивних прав; з іншого боку, особи, неправомірними діями яких порушено суб'єктивні права на об'єкти промислової власності чи створено загрозу їх порушення.

У доктрині права інтелектуальної власності, на думку переважної більшості учених, суб'єктом правовідносин, у тому числі і захисту, визнається людина, яка, як відомо, аби *de jure* мати права та обов'язки повинна бути наділена правоздатністю та дієздатністю. Чинне законодавство про інтелектуальну власність визнає "першосуб'єктом" дійсного творця — автора, особу, творчою працею якої створено охороноздатний об'єкт. Тоді, коли такий твір створено працею двох і більше осіб, вони визнаються співавторами, а твір — спільним. Спільним визнається твір, у створенні якого брали участь декілька фізичних осіб. Для того, щоб визнаватися співавтором, потрібен саме творчий внесок у створення твору. Ч. 2 ст. 8 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" зазначає, що винахідники, які спільно створили винахід (корисну модель), мають однакові права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. Якщо ж винахідних створив винахід (корисну модель) винятково своєю творчою працею він єдиний визнається суб'єктом права на патент і відповідно у випадку отримання патенту лише він матиме право на захист прав, що витікають із патенту. Як бачимо, у сфері прав промислової власності на відміну від інституту авторського права, специфіка охорони і захисту порушених прав полягає у тому, що першосуб'єкт для того, аби мати захист повинен зареєструвати права на об'єкт. Тільки після цього він визнається суб'єктом відповідних прав.

Потрібно відмітити, що сучасне законодавство визначає патент як офіційний документ, виданий спеціально уповноваженими на те органами автору чи його правонаступникам, який підтверджує права його володільця на певний об'єкт промислової власності. Звідси видно, що суб'єктами правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності можуть бути як власне автори, так і їх правонаступники (ст. 10 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", ст. 9 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки"), якими можуть бути родичі померлого, або у випадку створення службового винаходу — юридична особа чи приватний підприємець, до яких перейшли відповідні майнові права за розподільчим (передавальним) актом (балансом). В останньому випадку законодавством встановлено чітку вимогу: роботодавець набуває прав на об'єкт промислової власності, якщо такий об'єкт створено у зв'язку із службовою (трудовою) діяльністю і якщо трудовим договором не передбачено інше.

Разом із тим слід мати на увазі, що порушення майнових прав і відповідно їх захист може мати місце тільки протягом строку охорони прав суб'єкта права на об'єкт промислової власності. Якщо в авторському праві ситуація є доволі чіткою — протягом життя та 70 років після смерті автора у його правонаступників, то у сфері промислової власності є ряд проблем. Як правильно зазначає Р. Б. Шишка, незважаючи на те, що чинне законодавство встановило термін дії охоронного документа (патенту чи свідоцтва), виключне право володільця пов'язане з фактом підтримання охоронного документа в чинності⁶. Мова йде про те, що до тих пір, поки власник охоронного документа підтримує його чинність шляхом сплати встановлених законом платежів, його права охороняються. Із припиненням внесення платежів з наступного року, тобто, як правило, з 2 січня, припиняється правова охорона майнового права (ч. 2 ст. 32 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі"). При цьому слід враховувати, що законодавством

⁶ Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2004. — С. 229-230.

передбачено арифметичну прогресію щодо зростання розміру платежів на підтримання патенту в чинності. По суті, зі сказаного випливає, що право встановлення тривалості терміна існування майнового права має власник охоронного документа. Зазначена особливість дозволяє зробити висновок, що у випадку необхідності захисту порушених прав управомоченими суб'єктами має бути з'ясовано належність прав патентоволодільцю та їх дійсність.

Заслугує уваги також питання про те, чи можуть бути суб'єктами правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності малолітні та неповнолітні особи. Зі змісту ст.ст. 31, 32 ЦК України видно, що такі особи мають ряд прав у сфері здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Зокрема, малолітня особа вправі здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Разом із тим, якщо говорити про захист таких прав, то аналіз ч. 2 цієї ж статті, а також ст.ст. 100, 101 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) дозволяє стверджувати, що вони не можуть бути самостійними суб'єктами правовідносин захисту. Такі функції від їх імені здійснюють їх законні представники.

Що ж до неповнолітніх, то з огляду на надане їм право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, можна стверджувати, що захист особистих прав таких осіб може здійснюватися ними самостійно. Тим більше, що ч. 2 ст. 101 ЦПК України дозволяє неповнолітнім у справах, що виникають із угод, які вони вправі вчиняти відповідно до закону самостійно та у справах із заповдіння ними шкоди виступати в суді як сторона процесу.

Таким чином, суб'єктами правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності можуть бути як фізичні (неповнолітні та повнолітні особи), так і юридичні особи, а також їх правонаступники наділені необхідним обсягом право та дієздатності, права яких на вказані об'єкти підтвердженні відповідними документами (патент, свідоцтво та ін.) виданими спеціально уповноваженими органами і термін дії яких не закінчився. В окремих випадках такими суб'єктами можуть бути навіть органи держави та держава загалом через створювані нею юридичні особи публічного права.

З іншого боку — суб'єктами правовідносин виступають особи, неправомірними діями яких порушуються права та охоронювані законом інтереси управомочених осіб або створюється загроза порушення таких прав. При цьому, залежно від видів існуючих регулятивних правовідносин між даними групами суб'єктів (абсолютних чи відносних), на боці даної групи осіб може бути або третя особа (у випадку порушення прав володільця свідоцтва на торговельну марку шляхом поширення знаку на товарах схожого до того, на який видане свідоцтво), або ж конкретний контрагент (у випадку порушення умов ліцензійного договору). Характер існуючих зв'язків визначатиметься у кожному конкретному випадку статусом управомоченого суб'єкта: чи він є первинним суб'єктом прав на об'єкт промислової власності (патентоволодільцем, власником свідоцтва тощо) чи похідним (наприклад, ліцензіатом).

Наступним елементом правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності є об'єкт. Питання теорії об'єктів у цивільному праві є одним із найбільш суперечливих, починаючи з того, що розуміти під самим поняттям “об'єкт”, і, завершуючи віднесенням тих чи інших благ, прав до об'єктів цивільного права. Більше того, немає єдиного розуміння між поняттями “об'єкт прав” та “об'єкт правовідносин”. Однак із тими чи іншими умовностями спробуємо коротко окреслити загальне розуміння категорії “об'єкт цивільних правовідносин” та спробуємо визначитись із його змістом.

З питання про поняття об'єкта правовідносин в науці висловлювалось цілий ряд думок. Згідно з першою, об'єктом є те, через що виникають правовідносини⁷. Прихильники іншої позиції

⁷ Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. — М., 1940. — С. 23.

(С. М. Братусь, Г. М. Полянська) допускають існування безоб'єктних правовідносин. Ще одна група вчених взагалі пропонують відмовитися від поняття "об'єкт правовідносин", пропонуючи зосередити увагу на дослідженні результатів окремих правовідносин⁸. С. Ф. Кечекьян вважає, що термін "об'єкт права" не може бути застосований ні до об'єктивного права, ні до правовідносин; мова може йти лише про об'єкт суб'єктивного права, який автор визначає як об'єкт правового панування управомоченої особи⁹.

Оригінальну концепцію запропонував В. М. Протасов. Досліджуючи правовідносини з позиції "методу систем", він дійшов висновку, що поняття об'єкта є надуманим і необхідності у його використанні немає¹⁰. На протигагу цьому він виділив два поняття — "об'єкт інтересу" (різноманітні блага, які зобов'язані своєю появою та існуванням правовідношенням і відображають його цільове призначення) і "об'єкт правової дійсності" (предмети, явища матеріального і духовного світу, які виступають об'єктами правової поведінки і мають для правовідношення юридичне значення)¹¹.

І, насамкінець, сучасні дослідники, серед яких потрібно назвати, перш за все, російського дослідника В. І. Сенчищева, аналізуючи існуючі концепції об'єкта правовідносин, розглядають останній як правовий режим речі, іншого майна, нематеріальних об'єктів, поведінки тощо¹². При цьому автор пропонує виділяти ті чи інші категорії об'єктів цивільних прав виходячи з наявності або відсутності реально встановлених і значимих з точки зору цивільного права відмінностей у їх правовому режимі¹³.

Не зважаючи на такий різнобіт теорій, у доктрині передбачено, що остаточне слово у будь-якому випадку залишається за законодавцем. А тому заради уникнення можливої критики з боку прихильників тієї чи іншої концепції об'єкта правовідносин у якості методологічної основи використаємо позицію ЦК України, ст. 177 якого до об'єктів цивільних прав відносить речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, *майнові права*, результати робіт, послуги, *результати інтелектуальної, творчої діяльності*, інформація, а також інші *матеріальні і нематеріальні блага*, щодо яких можуть виникати змінюватися та припинятися цивільні правовідносини.

Для нашого дослідження інтерес становить віднесення до об'єктів цивільних прав майнових прав, результатів інтелектуальної та творчої діяльності, а також інших матеріальних і нематеріальних благ. Використовуючи системно-структурний аналіз, зазначені об'єкти можна згрупувати у два види об'єктів: 1) матеріальні і нематеріальні блага (в тому числі результати творчої та інтелектуальної діяльності); 2) суб'єктивні майнові права на об'єкти промислової власності.

Стосовно першої групи об'єктів, слід сказати, що у сфері промислової власності їх прийнято називати об'єктами правової охорони. Враховуючи положення актів міжнародного та національного права в цілому, такі об'єкти можна згрупувати. Зокрема, відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р.¹⁴ до об'єктів промислової власності віднесені винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки

⁸ Виступ М. П. Лебедева // Советское государство и право. — 1956. — № 3. — С. 131.

⁹ Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. — М., 1958. — С. 137-138.

¹⁰ На думку В. М. Протасова, "... не слід об'єкти діяльності і об'єкти інтересів вважати різновидами об'єкта правовідносин: вони можуть взагалі не мати спільних ознак. Тому категорія "об'єкт правовідношення не є для них загальним, родовим поняттям, і в її необхідності у сучасному категоріальному апараті теорії правовідносин можна сумніватися". Див.: Протасов В. Н. Указ. раб. — С. 103.

¹¹ Див.: Протасов В. Н. Указ. раб. — С. 103.

¹² Сенчишев В. И. Объект гражданского правоотношения // Актуальные вопросы гражданского права / Под ред. М. И. Брагинского. — М., 1999. — С. 145.

¹³ Там само. — С. 150-158.

¹⁴ Паризька конвенція про охорону промислової власності // Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. В 3 т. — К., 1999. — Том 1. — С. 153-183.

обслуговування, фірмові найменування, недобросовісну конкуренцію; Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р.¹⁵ до зазначених об'єктів включає винаходи в усіх сферах людської діяльності, захист проти недобросовісної конкуренції, а також усі інші результати інтелектуальної діяльності у виробничій та науковій сфері; ще інший перелік міститься в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі — Угода TRIPS), куди віднесено товарні знаки, географічні зазначення, всі об'єкти, на які видаються патенти, компонування інтегральних схем, конфіденційна інформація¹⁶.

Що ж до національного законодавства, то ні ЦК України, ні відповідні закони (крім Закону України “Про наукову і науково-технічну експертизу”) поняття “промислова власність” не використовують. У ЦК України міститься досить великий (хоча й не вичерпний) перелік об'єктів права інтелектуальної власності, більшість із яких віднаходять своє правове регулювання на рівні окремих законів: Закон України “Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” від 15 грудня 1993 р.; Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” від 15 грудня 1993 р.; Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів та послуг” від 15 грудня 1993 р.; Закон України “Про охорону прав на зазначення походження товарів” від 16 червня 1999 р. та ін. Однак жоден із них не оперує категорією “об'єкт промислової власності”. Пов'язано це з тим, що законодавство України в плані концептуального підходу на зайняло однозначної позиції щодо розуміння інтелектуальної власності загалом. Якщо аналізувати вітчизняне законодавство про інтелектуальну власність, то можна дійти висновку, що на сьогодні у чинному законодавстві України про інтелектуальну власність домінують дві концепції: виключних прав і пропріетарної власності. Між тим чинне законодавство, як правильно відзначає Р. Б. Шишка, більшою мірою засноване на прагматичному підході до цієї проблеми¹⁷.

Якщо аналізувати доктринальні підходи щодо питання змістовного наповнення поняття “об'єкти інтелектуальної власності”, то відповідно до найбільш поширеного підходу, який ми також поділяємо, об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на: об'єкти авторського права та суміжних прав, об'єкти промислової власності та об'єкти нетрадиційних рішень¹⁸. При цьому питання щодо віднесення до кожної з названих груп тих чи інших об'єктів залишається спірним. Так само неоднозначно вирішується і питання щодо визначення кола об'єктів промислової власності. Зокрема, висловлюється точка зору, згідно з якою зазначені об'єкти пропонується розуміти лише як винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Основним аргументом прихильників такої позиції є те, що правова охорона на такі об'єкти закріплюється патентом¹⁹. У цьому контексті відзначимо, що Патентний закон РФ також стоїть на цих позиціях, включаючи до об'єктів промислової власності винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Представники другої точки зору пропонують поповнити зазначений перелік, ще такими об'єктами, як сорти рослин та топографії інтегральних мікросхем²⁰. Автори третього підходу об'єкти промислової

¹⁵ Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності // Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. В 3 т. — К., 1999. — Том 1. — С. 289-304.

¹⁶ Основи інтелектуальної власності. — К., 1999. — С. 431-444.

¹⁷ Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України. Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2004. — С. 134-135.

¹⁸ Див., напр.: Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учеб. — 2-е изд., — М.: ТК Велби, 2003. — С. 10-19; Подопригора О. А. Об'єкти цивільних прав у проєкті Цивільного кодексу України // Українське право. — 1998. — № 1.

¹⁹ Леонтьев К. Б. развитие понятия “интеллектуальная собственность” и его влияние на совершенствование законодательства Российской Федерации об охране результатов интеллектуальной деятельности (материалы старой дипломной работы) // www.copyright.ru/publ-423.html.

²⁰ Див.: Вашук Я. Классификатор объектов интеллектуальной собственности // <http://patent.km.ua/ukr/articles/group30/i2>; Вашук Я. Патентная система — необходимая составная экономики государства // Подільські вісті. — 2002. — № 84; Свидерский Э. Экспертное заключение // www.belpatent.org.by.

власності розуміють як всю сукупність науково-технічних рішень, тобто всі об'єкти інтелектуальної власності за винятком об'єктів авторського права та суміжних прав²¹.

Як бачимо, єдиної точки зору щодо визначення об'єктів промислової власності не існує, так само як і чітких критеріїв відмежування інституту права промислової власності від інших інститутів права інтелектуальної власності.

На наш погляд, право промислової власності можна розглядати як інститут права інтелектуальної власності, до складу якого входить субінститут патентного права та субінститут правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту та товарів, робіт і послуг.

Субінститут патентного права регулює майнові, а також пов'язані із ними немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням винаходів, корисних моделей та промислових зразків, охорона яких здійснюється на підставі видачі патенту. Режим правової охорони цих об'єктів характеризується єдиними підходами, що дозволяє його відокремлювати від режимів охорони інших об'єктів інтелектуальної власності. Субінститут правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт і послуг заснований на дещо інших принципах порівняно з охороною прав суб'єктів патентного права. Його мета полягає у забезпеченні належної індивідуалізації товаровиробників, їх робіт та послуг. Разом із тим, цей субінститут регулює відносини, пов'язані із реалізацією виключних прав у сфері виробництва, комерційного обігу, надання послуг, продажу товарів, що певною мірою об'єднує його із субінститутом патентного права.

Що ж до субінституту правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності, вважаємо, що він не охоплюється категорією інституту правової охорони об'єктів промислової власності. Такий висновок ґрунтується на тому, що інститутом правової охорони об'єктів промислової власності в силу особливостей об'єктів патентного права не забезпечується належна правова охорона нетрадиційних об'єктів (сортів рослин, порід тварин, компоновання (топографії) інтегральних мікросхем тощо).

Ведучи мову про субінститут захисту проти недобросовісної конкуренції, слід зауважити, що Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р.²² одним з об'єктів промислової власності проголошує також і захист проти недобросовісної конкуренції. Ст. 10-bis визначає, що актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, який суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Цієї ж позиції дотримується Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. У п. VIII ст. 2 одним з об'єктів інтелектуальної власності дана Конвенція проголошує захист проти недобросовісної конкуренції²³.

Вітчизняне законодавство України про інтелектуальну власність не відносить захист проти недобросовісної конкуренції до об'єктів інтелектуальної власності. В Україні прийнято спеціальні закони: "Про захист від недобросовісної конкуренції" від 7 червня 1996 р.²⁴ і "Про захист економічної конкуренції" від 11 січня 2001 р.²⁵

Згідно з Паризькою конвенцією, об'єктом промислової власності проголошується саме недобросовісна конкуренція. За Конвенцією ж, якою засновано ВОІВ, об'єктом інтелектуальної

²¹ Підопригора О. А., Підопригора О. О. Право інтелектуальної власності України. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — С. 62; Мельник О. М. Проблеми правової охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. — Х.: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002. — С. 10-11.

²² Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. Наук.-прак. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — К., 1999. — С. 168.

²³ Там само. — С. 291.

²⁴ Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. // ВВР. — 1996. — № 36. — Ст. 164.

²⁵ Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. // ВВР. — 2001. — № 12. — Ст. 64.

власності є право на захист від недобросовісної конкуренції. Очевидно, що в даному випадку має місце розбіжність. Якщо аналізувати законодавство України, недобросовісна конкуренція як така не може бути об'єктом виключного права. Оскільки за своєю суттю це неправомірні дії, які не можуть бути об'єктом правової охорони. Що стосується права на захист від недобросовісної конкуренції, то це право не можна визнати самостійним об'єктом інтелектуальної власності з тієї причини, що саме право на захист від будь-яких неправомірних дій належить суб'єктам правовідносин. Крім того, право на захист від недобросовісної конкуренції не має виняткового характеру як право інтелектуальної власності. Воно не може належати будь-якій конкретній особі виключно.

Крім цього, на обґрунтування відмінної природи права на захист від недобросовісної конкуренції від права промислової власності, можна навести такі міркування: по-перше, об'єктом правової охорони, що забезпечує захист проти недобросовісної конкуренції, є не результат інтелектуальної діяльності, а інший, відмінний за своєю сутністю та природою об'єкт — економічна конкуренція. По-друге, поширеними формами недобросовісної конкуренції, стосовно яких відповідним суб'єктам і надається захист, часто є посягання на об'єкти права промислової власності, що охороняються законом (тобто, на ті ж самі винаходи, промислові зразки, товарні знаки тощо). Виходячи з наведеного, слід дійти висновку, що право на захист від недобросовісної конкуренції не є окремим об'єктом інтелектуальної власності і будь-які суб'єктивні права на нього не виникають.

Враховуючи сказане, об'єктами права промислової власності — це винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційне (фірмове) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), та географічні зазначення.

Слід відзначити, що в контексті даного дослідження названі об'єкти не виступають об'єктами правовідносин захисту. Оскільки щодо них законодавством встановлено децю інший правовий режим — режим охорони. Не зупиняючись на одвічній дискусії про співвідношення понять “охорона” і “захист”, зазначимо лише, що оскільки об'єкти промислової власності є результатами творчої діяльності, тобто за своєю суттю об'єктами з нематеріальною природою, говорити про їх захист було б децю неправильно. Адже власне захист об'єкту може мати місце тільки щодо об'єктів матеріального світу. В даному випадку захищаються якраз права на зазначені об'єкти. Саме права можуть бути порушені з боку інших осіб і саме щодо них ст. 16 та ст. 432 ЦК України передбачено низку способів, якими особа може захистити свої порушені чи оспорені права та охоронювані законом інтереси. Більше того, на підтвердження висловленої тези виступає також положення про те, що сам по собі об'єкт промислової власності не виступає об'єктом захисту після його створення. Захист такому об'єкту, а точніше управомоченій особі надається після відповідної реєстрації прав на цей об'єкт. Тому з метою коригування цивілістичної термінології потрібно слідкувати аби у науковій літературі формулювання типу “захист об'єктів інтелектуальної (промислової) власності” не використовувалися у зв'язку з їх некоректністю.

Щодо захисту свобод особи вище уже зазначалося, що вони не можуть бути самостійними об'єктами захисту, а захищатися можуть лише права на свободи, наприклад, право на свободу наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України).

Таким чином, об'єктами правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності є суб'єктивні цивільні права на об'єкти промислової власності та охоронювані законом інтереси, які порушено неправомірними діями інших осіб або щодо яких існує ризик їх порушення.

Наступним і останнім елементом правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності є зміст — суб'єктивні цивільні права та кореспондуючі їм обов'язки. Своєрідність змісту правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності полягає у тому, що після їх виникнення, тобто після порушення прав (незалежно від того, чи вони виключні чи відносні) встановлюється правовий зв'язок відносного типу. У таких правовідносинах з'являється

конкретний носій обов'язку, який зобов'язаний відновити порушене право, що за своєю суттю є результатом застосування заходів захисту.

Не вдаючись у детальний аналіз категорії суб'єктивне право та обов'язок, зазначимо лише, що у правовідносинах захисту суть права полягає у заснованій на способі захисту вимозі до зобов'язаної особи відновити порушене право або ж усунути загрозу такого порушення. При цьому актив суб'єктивного права поряд із вимогою до правопорушника складає можливість уповноваженої особи діяти з метою захисту порушеного права на об'єкт промислової власності. Порушенням права слід визнати дію чи бездіяльність, яка перешкоджає нормальній реалізації суб'єктом належних йому на підставі патенту, свідоцтва чи договору прав. У відносних правовідносинах зобов'язана особа не виконує або неналежним чином виконує свої обов'язки за договором. У абсолютних чи виключних правовідносинах дії щодо порушення прав полягають у використанні чужого права та створення перепон у його здійсненні уповноваженою особою. Оспорювання ж права полягає у невизнанні права за його носієм, що знаходить прояв або у запереченні права уповноваженої особи, або у здійсненні певних дій, які нівелюють існування такого права.

Таким чином, у цій статті нами з'ясовано структуру правовідносин захисту прав на об'єкти промислової власності, під якими пропонується розуміти відносини між суб'єктами прав на об'єкти промислової власності, які виникають на основі закону (договору) щодо захисту порушених, оспорених чи невизнаних прав.

Перспективними напрямками розробки цієї проблематики є дослідження особливостей здійснення окремих способів захисту в рамках юрисдикційної та позаюрисдикційної форм захисту.

